

Przedstawiana pozycja polecana jest szczególnie władzom szkolnym, specjalistom z zakresu edukacji, jak również animatorom pastoralnym na poziomie szkoły, regionu i kraju. Książka staje się kluczem do zrozumienia współczesnej szkoły katolickiej i jest jednocześnie interesującym wkładem w działalność szkolnictwa katolickiego i ośrodków szkolenia zawodowego o inspiracji chrześcijańskiej. Na podstawie zawartych w niej refleksji zauważa się, że szkoły katolickie, poprzez promowanie chrześcijańskiego stylu wychowawczego, stanowią „wielkie bogactwo dla kraju” i Kościołów lokalnych.

*Stanisław Wierzbicki**

Mariusz Sztaba, *Wychowanie społeczne w świetle nauczania Karola Wojtyły–Jana Pawła II*, Towarzystwo Naukowe KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2012, ss. 618.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/PCh.2013.021>

Wychowanie społeczne stanowi istotny aspekt działalności wychowawczej, co wynika przede wszystkim z faktu, że człowiek jest istotą społeczną, czyli dąży do życia i realizuje się w życiu wspólnie z innymi. Koncepcje wychowania społecznego mogą ulegać jednak zmianie w zależności od tego, jak rozumiana jest natura człowieka i jak definiowane jest społeczeństwo, czy jakie są uwarunkowania kulturowo-społeczno-gospodarcze życia człowieka na danym etapie jego historii. Również obecnie mamy do czynienia z dużą różnorodnością nurtów i kierunków wychowania społecznego. Efektem wprowadzenia ich w życie są różne sposoby funkcjonowania jednostki w społeczeństwie, od skrajnego indywidualizmu, który wiąże się instrumentalnym traktowaniem innego człowieka, do sposobu wyznaczanego przez kolektywizm, w którym jednostka podporządkowuje się grupie, nie próbując wpływać na sposób jej funkcjonowania. Koncepcja wychowania społecznego może się więc w skrajnych przypadkach przełożyć albo na destrukcję życia społecznego, albo na zagubienie człowieka w jego indywidualności i specyfice. Konieczna jest zatem nieustanna refleksja nad wychowaniem społecznym – przyglądanie się mu z różnych perspektyw, tak aby działalność wychowawcza, przeniknięta światłem rozumu, przyczyniała się do takiego rozwoju jednostki i społeczeństwa, który przynosi dobro samemu człowiekowi – istocie społecznej. Jedną z koncepcji wychowania społecznego zrekonstruować można na podstawie filozoficznej refleksji Karola Wojty-

* Ks. dr Mirosław Stanisław Wierzbicki SDB pracuje w Wydziale Nauk o Wychowaniu Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego w Rzymie.

ły i jej kontynuacji w postaci nauczania, jakie podjął Wojtyła już jako papież Jan Paweł II. Rekonstrukcję owej koncepcji odnajdujemy w książce Mariusza Sztaby pod tytułem: *Wychowanie społeczne w świetle nauczania Karola Wojtyły–Jana Pawła II*. Przygotowanie niniejszej pracy stanowiło z przynajmniej dwóch względów olbrzymie wyzwanie. Wymagało, po pierwsze, przebadania pism filozoficznych Wojtyły oraz nauczania papieskiego Jana Pawła II, które – z racji trwającego ponad dwadzieścia sześć lat pontyfikatu – obejmowało niezwykle bogaty zasób źródeł. Po drugie, autor postanowił osadzić zrekonstruowaną teorię na fundamencie teorii pedagogicznej, wykazując tym samym, że nauczanie Karola Wojtyły–Jana Pawła II zawiera spójną koncepcję wychowania społecznego, stanowiącą alternatywę dla innych ujęć tego procesu.

Efekty podjętych badań zostały przedstawione w czterech rozdziałach. W pierwszym autor nakreślił genezę i kierunki rozwoju wychowania społecznego, uwzględniając wizję wychowania społecznego w nauczaniu Kościoła katolickiego i ujęciu wybranych przedstawicieli katolickiej myśli pedagogicznej. Zbudował w ten sposób kontekst, w jakim osadzona jest myśl Karola Wojtyły–Jana Pawła II. Jak pokazuje autor książki, wpisuje się ona w chrześcijański personalizm społeczny.

Rozdział drugi charakteryzuje podstawy wychowania społecznego. Przygotowany został on głównie w oparciu o filozoficzne prace Karola Wojtyły. Autor przedstawił w nim ontologię osoby ludzkiej i ontologię społeczności jako wspólnoty, zwracając uwagę, że ontologia społeczności wynika z ontologii osoby, z rozpoznania jej jako bytu przygodnego, duchowego, społecznego i moralnego. Jest to o tyle ważne, że niekiedy buduje się koncepcje wychowania społecznego na fundamencie idei życia społecznego, ignorującej prawdę o człowieku jako osobie. Człowiek staje się wówczas środkiem do realizacji owej idei. Jak pokazał autor książki, Karol Wojtyła–Jan Paweł II uznawał zawsze prymat osoby, odwołując się do prawdy o niej przy odczytywaniu aksjologii życia społecznego, modelu życia wspólnotowego czy relacji między jednostką i wspólnotą. Perspektywa filozoficzna została w książce uzupełniona przez teologiczną, w której człowiek jest widziany jako istota stworzona, grzeszna, doświadczająca konsekwencji własnych słabości, ale również odkupiona i powołana do relacji z Bogiem. Antropologia teologiczna wnosi istotne przesłanki do Papieskiej koncepcji wychowania społecznego, o czym przekonują dalsze fragmenty książki. Konsekwencją prowadzonych przez autora w rozdziale drugim badań jest zrekonstruowanie obecnej w nauczaniu Karola Wojtyły–Jana Pawła II aksjologii wychowania społecznego oraz teleologii tego procesu.

W rozdziale trzecim zawarty został opis struktury wychowania społecznego. Ponieważ Jan Paweł II nie stworzył uporządkowanej metodologicznie

koncepcji wychowania społecznego, ale zawarł ją w licznych dokumentach papieskich oraz przemówieniach duszpasterskich, stanowiących odpowiedź na problemy społeczności, do których się zwracał, dlatego praca badawcza w rozdziale trzecim i czwartym posiadała nieco inny przebieg niż filozoficzne badania w rozdziale drugim. Tym razem autor rozpoczął poszukiwania od lektury prac pedagogicznych, na podstawie których scharakteryzował wychowanie społeczne. Przedstawił je jako pomoc we wzroście i rozwoju społecznym wychowanka oraz pomoc w procesie wrastania w życie społeczne – pomoc w socjalizacji, inkulturacji i inicjacji światopoglądowej. Dopiero na tym tle nakreślił specyfikę nauczania Jana Pawła II na temat wychowania społecznego. Analizowane źródła są szczególnie bogate w treści dotyczące środowisk wychowania społecznego. Jak pokazuje Mariusz Sztaba, Papież wprowadzał do swojego nauczania specyficzne zwroty, podkreślające znaczenie i zadania poszczególnych społeczności w procesie wychowania społecznego. Rodzinę nazywał „szkołą bogatego człowieczeństwa”, „wspólną życia i miłości”, „pierwszą i podstawową szkołą uspołecznienia”, „narzędziem humanizacji i personalizacji społeczeństwa”; szkołę z kolei postrzegał jako „kuźnię cnót społecznych”. Dokumenty oraz przemówienia duszpasterskie Papieża zawierały pogłębioną analizę tych sformułowań, ale – na co warto zwrócić uwagę – owe sformułowania same w sobie posiadały potencjał wychowawczy, kształtując myślenie na temat wychowania społecznego. Nauczanie Jana Pawła II nie odnosiło się jedynie do rodziny i szkoły. Również inne środowiska instytucjonalne oraz wspólnoty stały się przedmiotem refleksji Papieża, dla której podstawowym punktem odniesienia była prawda o człowieku jako osobie. Jan Paweł II poświęcił wiele uwagi roli uniwersytetów w zakresie wychowania społecznego, jak również świata kultury i sztuki, państwa, Kościoła, wspólnoty narodowej, kościelnych ruchów i stowarzyszeń religijnych, organizacji i stowarzyszeń społecznych oraz środków społecznego przekazu. Niezwykle interesujący jest fragment książki na temat samowychowania jako efektu wychowania społecznego, wieńczący rozważania w tym rozdziale.

Część czwarta książki dotyczy metodyki wychowania społecznego. Autor zidentyfikował w swoich badaniach cztery podstawowe programy wychowania społecznego, o których mówił Jan Paweł II: nową ewangelizację, program odnowy cywilizacji jako cywilizacji życia i miłości, wyobraźnię miłosierdzia oraz preferencyjną opcję na rzecz ubogich. W rozdziale tym opracowanie znalazły także zasady życia i wychowania społecznego: prymatu osoby i podmiotowości, dobra wspólnego oraz powszechnego przeznaczenia dóbr, pomocniczości, solidarności, uczestnictwa oraz sprawiedliwości i miłości społecznej. Analizie poddane zostały również zagadnienia wychowania do wartości oraz metodyki wychowania społecznego.

Przeprowadzone badania, a zwłaszcza te ich fragmenty, które poświęcone zostały roli Kościoła w procesie wychowania społecznego, wskazują na specyfikę optyki, w jakiej Jan Paweł II postrzegał wychowanie społeczne. Papież był przekonany, że wychowanie społeczne nie może być realizowane bez wychowania religijnego. Mówiąc o społecznym rozwoju człowieka i wspieraniu go w procesie wychowania, nie można bowiem pominąć faktu, że człowiek doświadcza własnej ograniczoności, przygodności, niejednokrotnie kierują nim egoistyczne pragnienia, prowadzące do instrumentalnego potraktowania innego człowieka, które następnie domagają się naprawy ze względu na dobro innego człowieka i dobro wspólne. Fakty te znajdują wyjaśnienie, gdy spojrzy się na nie z perspektywy religijnej. Słabość człowieka zostanie zinterpretowana za pomocą kategorii grzechu, a możliwość jego przewyciężenia pojawi się w świetle nauki o Odkupieniu. Inną kwestią, domagającą się oglądu w perspektywie religijnej, jest działanie na rzecz innego człowieka, nawet wówczas, gdy związane jest ono z poświęceniem własnego dobra. Teologia podpowiada, że takie działanie jest możliwe wówczas, gdy rozwój społeczno-moralny połączony jest z rozwojem religijnym. Doceniając wagę danych, pochodzących z analizy teologicznej, Jan Paweł II podkreślał znaczenie wychowania religijnego w wychowaniu społecznym, zwracał uwagę na konieczność nowej ewangelizacji, wychowania postawy miłosierdzia (którego ważnym aspektem jest także przebaczenie) czy wrażliwości na sytuację ubogich.

Dobrze się stało, że koncepcja wychowania społecznego Karola Wojtyły–Jana Pawła II znalazła tak kompleksowe opracowanie. Mówiąc o niej, należy mieć bowiem świadomość, że ujmuje ona nie tylko przemyślenia konkretnego autora, ale również bogactwo doświadczeń, jakie wynikają z działalności wychowawczej Kościoła w różnych kontekstach społeczno-kulturowych. W przygotowanie oficjalnych wypowiedzi papieskich zaangażowanych jest dużo więcej osób niż tylko sam autor, który nadaje oczywiście swojemu przesłaniu ostateczny kształt. Za nauczaniem papieskim kryją się więc badania, które z jednej strony nie są prowadzone zgodnie ze ścisłymi procedurami metodologicznymi, ale jednak dostarczają cennych danych, nieosiągalnych dla wielu badaczy, podejmujących próby sformułowania koncepcji wychowania społecznego.

Przygotowana monografia posiada duży potencjał zarówno teoretyczny, jak i praktyczny. Dla teoretyków może stanowić podstawę do badań porównawczych teorii Papieża z innymi koncepcjami wychowania społecznego. Autor jedynie sygnalizuje ich istnienie. Są to teorie: socjologiczna, historyczno-materialistyczna, funkcjonalistyczna oraz utopijna. Przyjmują one konkretne formy w ujęciach poszczególnych autorów. Na marginesie zaznaczyć jedynie, że można by zrezygnować z całego wstępu historycznego (który

jest długi i znany osobie sięgającej po trudniejszą literaturę pedagogiczną) na rzecz choćby skrótowego naszkicowania innych współczesnych propozycji wychowania społecznego. Badania porównawcze byłyby niezwykle interesującym projektem, do zrealizowania którego autor książki jest niewątpliwie przygotowany, i który – mam nadzieję – kiedyś podejmie. Dla praktyków natomiast książka może stać się przewodnikiem w refleksji nad własną działalnością wychowawczą i źródłem wytycznych do uzupełnienia jej o elementy służące wychowania społecznego tych, za których rozwój są odpowiedzialni.

*Jarosław Horowski**

* Dr Jarosław Horowski jest adiunktem w Katedrze Filozofii Wychowania w Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.